

УДК 342.56

М. А. Меденцев
здобувач

*Навчально-наукового інституту права ім. князя Володимира Великого
ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом*

ВІТЧИЗНЯНА НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ЯК ДЖЕРЕЛО ГАРАНТІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ В УКРАЇНІ

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку України як незалежної, демократичної і правової держави особливої актуальності набуває проблема гарантії діяльності судів суддів загальної юрисдикції [1].

Стан наукового розроблення. Аналіз окремих аспектів зазначеної проблеми зустрічається у працях Ю.М. Грошевого, І.Й. Бойка, Ю.Є. Полянського, С.В. Подкопаєва, В.С. Єгорова, О.Ф. Скакуна, М.І. Сірого, Л.І. Фесенка, В.І. Чебан, В.І. Шишкіна, С.П. Штелика, та інші науковців.

Метою статті є дослідження гарантії діяльності суддів в Україні.

Виклад основного матеріалу. Поняття «гарантії» має досить неоднозначний підхід з точки зору семантичного підходу до визначення цього поняття. Поняття гарантії походить від фр. слова *garantie* – «забезпечення», що інтерпретується як забезпечення; умову здійснення, виконання, успіху чогось; надійну страховку [2].

О.Л. Петрик під гарантіями прав і свобод людини розуміє сукупність, способів, засобів та процедур, що забезпечують здійснення людиною своїх прав, свобод та законних інтересів [3, с. 41].

Схожим є підхід В.О. Кучинської, яка вважає, що під гарантіями варто розуміти як об'єктивні умови існування суспільства, так і сукупність установлених державою спеціальних юридичних засобів, що забезпечують реалізацію та захист прав і законних інтересів [4, с. 28; 5, с. 46].

Як правило, під гарантіями розуміють сукупність ознак, що мають притаманні тільки їм властивості: 1) сукупність способів та засобів;

2) нормативно-правове закріплення; 3) забезпечують реалізацію визначеної мети, покладеної на той чи інший орган влади.

Під гарантіями в широкому розумінні вбачають зобов'язання брати на себе відповідальність за що-небудь; давати обіцянку, поруку у виконанні чогось [6].

Ми підтримуємо точку зору щодо необхідності розглядати гарантії діяльності суддів як носіїв функції правосуддя через призму норм-принципів, закріплених в Конституції України [7]. Також про гарантії через призму принципів говорив М.М. Гуренко-Вайцман, трактуючи як систему норм, принципів, умов і вимог, які у своїй сукупності забезпечують дотримання прав, свобод і законних інтересів [8].

До них належать норми-принципи закріплені у ч. 3 ст. 129 Конституції України, зокрема 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; 2) забезпечення доведеності вини; 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

4) підтримання публічного обвинувачення в суді прокурором; 5) забезпечення обвинуваченому права на захист; 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; 7) розумні строки розгляду справи судом; 8) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення; 9) обов'язковість судового рішення [9].

Л.А. Борко вважає, що правовими гарантіями професійної діяльності суддів в Україні є система визначених правовими нормами умов засобів і способів забезпечення належної реалізації охорони та захисту професійних повноважень прав і обов'язків суддів [10].

Н.В. Радутна рахує, що належне забезпечення принципу незалежності суддів обумовлене системою гарантій: політичних, ідеологічних, економічних, організаційних. Вплив на реалізацію цього принципу робить культура, традиції, моральний клімат суспільства чи окремих громадських структур, компетентність суддів, рівень їх правової та загальної культури [11].

Гарантії за своєю правовою природою мають різні групові класифікації, найпоширенішими і найзручнішими за своїми кваліфікаційними характеристиками серед них є 1) процесуальні гарантії; 2) організаційно-правові гарантії; 3) соціально-правові гарантії.

Вкотре варто підкреслити, що єдиного правильного підходу до розуміння класифікації гарантій діяльності суддів не існує.

На думку Є.Г. Мартинчика найзручнішим поділом гарантій відповідно до вимог закону є поділ їх на організаційно-правові (порядок призначення, проходження служби та звільнення з посади тощо), процесуальні (дотримання вимог суддівської етики, зокрема таємниці нарадчої кімнати, тощо), ідеологічні (об'єктивність та неупередженість судового розгляду та вирішення справ) [12].

Іншої точки зору дотримується В.С. Єгоров, який під гарантіями діяльності суддів розглядає сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію їх прав та обов'язків, на усунення можливих перешкод їх неналежного здійснення [13].

Щодо необхідності дотримання гарантій, закріплених у Конституції України також свідчать слова В.Л. Федоренка, який під гарантіями діяльності суддів вбачає систему загальних і спеціально-правових способів та засобів забезпечення здійснення суддею встановлених Конституцією й законами України завдань, функцій і повноважень [14].

В контексті сказаного варто зауважити те, що реалізація завдань та функцій здійснюється на основі закріплених принципів, що виступають гарантією виконання покладених на суддів завдань в межах делегованих повноважень.

Таким чином, одна група вчених дотримується точки зору щодо гарантій як сукупності спеціальних та загальних засобів та способів, спрямованих на забезпечення реалізації повноважень визначених у нормативних актах, а решта – розглядає гарантії як сукупність принципів, що сприяють реалізації повноважень суддів.

Розглянемо окремо групу організаційних, процесуальних та функціональних гарантій як окремих способів забезпечення виконання суддівських повноважень.

Функціонально-організаційні гарантії забезпечують реалізацію усіх стадій особливого порядку призначення, проходження та звільнення з посади суддів, а також особливостей проходження служби суддями як представниками судової гілки влади.

Якщо розкривати функціонально-організаційні гарантії діяльності суддів, то в першу чергу слід звернути увагу на симбіоз організаційних та функціональних гарантій, що поєднують визначений порядок судової ієрархії (організаційних) та процесуального підпорядкування (функціональних) гарантій.

Такі гарантії забезпечують неупередженість та об'єктивність прийняття судових рішень, що виражається шляхом забезпечення незалежності суддів.

Гарантії незалежності формуються на підставі низки факторів: 1) особливим порядком призначення та звільнення з посади судді відповідно до компетентісного підходу; 2) особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів; 3) інститут самовідводу як гарантія забезпечення незалежності суддів; 4) суддівський імунітет як гарантія недоторканності і безпеки суддів; 5) судді володіють компетенцією стосовно всіх питань судового характеру і мають виняткове право вирішувати, чи входить передана їм справа до їхньої встановленої законом компетенції;

6) гарантування інституціональної та оперативної відповідальності суддів за виконання функцій правосуддя; 7) соціальний захист та фінансово-матеріальне забезпечення суддівської гілки влади.

Загальними підставами відводу суддів відповідно до ЦПК, ГПК та КПК є: 1) під час попереднього вирішення цієї справи він брав участь у процесі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, секретар судового засідання; 2) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи; 3) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших осіб, які беруть участь у справі; 4) якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді; 5) було порушено порядок визначення судді.

Перелік обставин, що виключають можливість участі судді у судовому розгляді, не є обмеженим, тому ми вважаємо, що цей перелік слід доповнити Підставою для відведення слугує також особиста, пряма або непряма зацікавленість, але і багато інших обставин, які пов'язані з обґрунтованими сумнівами в об'єктивності та неупередженості осіб, які розслідують, або розглядають справу, проте не продиктовані особистою зацікавленістю. В ході судового розгляду в судді може виникати власна неприязнь на основі власних психологічних якостей та морально-етичного портрету судді. Тому вважаємо, що саме ці підстави можуть слугувати додатковими підставами для відводу та внесення змін до процесуальних кодексів.

Важливо зазначити те, що незалежність судді як функціонально-організаційна гарантія повинна забезпечуватися не лише через індивідуальну незалежність суддів, але й через інституційну незалежність судових органів в цілому. В сучасних умовах функціонування судової системи варто розглядати проблему незалежності суддів в контексті реалізації судової реформи, яка часто протікає з порушенням процедурно-процесуального порядку добору суддів на посаду, зокрема з використанням кумівства, nepoтизму та фаворитизму. Усі ці прояви є корупційними та виражають в першу чергу корумпованість зв'язків, що порушує доброчесність гарантій забезпечення професійної діяльності суддів.

Про гарантії також ідеться в Указі України № 276/2015 «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки», зокрема виокремлено основні пункти гарантій професійної діяльності суддів: а) зменшення зовнішнього втручання у здійснення правосуддя та гарантії щодо усунення політичного впливу на процедури призначення,

обрання, переведення та звільнення суддів, притягнення їх до відповідальності; б) розробка соціально-економічних гарантій діяльності у сфері здійснення правосуддя; в) забезпечення належного функціонування принципу змагальності, професійної відповідальності за порушення прав людини тощо [15].

Саме про необхідність підтримки незалежності суддів як внутрішню, так і зовнішню свідчать статистичні дані. У 2017 році ВРП отримало 330 повідомлень про втручання у здійснення правосуддя, у 2018 році цих повідомлень надійшло 438, за період січень-лютий 2019 році – 80 повідомлень [16].

Перебуваючи у триптиху поділу гілок влади, як однією з основних, судова влада повинна бути неупередженою та справедливою при вирішенні справ, адже суд використовує делеговані державні повноваження, що в подальшому гарантує підсудним неупередженість та об'єктивність розгляду справ.

Про гарантії діяльності суддів також свідчить міжнародна практика. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) ввів власні критерії оцінки незалежності. Відповідно до ЄСПЛ основними критеріями «незалежності», що висуваються до органів державної влади, незалежно від ієрархічної побудови державного механізму є: 1) порядок призначення його членів і тривалість терміну їх повноважень; 2) гарантії від зовнішнього тиску; 3) зовнішні ознаки незалежності (Фіндлі проти Сполученого Королівства, п. 73) [17].

Незалежність суддів як головна гарантія справедливого суду передбачає порядок призначення на посаду суддів, що включає декілька стадій: 1) подання особами, які виявили намір стати суддею, до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККСУ) відповідної заяви та документів; 2) здійснення ВККСУ перевірки відповідності осіб, які звернулися із заявою для участі в доборі, вимогам до кандидата на посаду судді на основі поданих документів; 3) допуски, які за результатами перевірки на час звернення відповідають установленим вимогам до кандидата на посаду судді, до участі у доборі та складенні відбіркового іспиту; 4) складення особою, допущеною до участі у доборі, відбіркового іспиту; 5) проведення стосовно осіб, які успішно склали відбіркового іспит, спеціальної перевірки; 6) проходження кандидатами спеціальної підготовки; 7) складення кандидатами кваліфікаційного іспиту та встановлення його результатів; 8) зарахування кандидатів на посаду судді за результатами кваліфікаційного іспиту до резерву на заміщення вакантних посад судді; 9) проведення конкурсу на заміщення вакантної посади судді на основі рейтингу кандидатів, які взяли участь у такому конкурсі, та внесення рекомендації Вищій раді юстиції щодо призначення кандидата на посаду

судді; 10) розгляд Вищою радою юстиції питання про дотримання процедури та про призначення кандидата на посаду судді; 11) прийняття Президентом України рішення про призначення кандидата на посаду судді.

Про незалежність судді через систему особливого відбору свідчить також і міжнародна практика (Філіппіні проти Сан-Марино; Нінн-Хансен проти Данії) [18].

Ще однією гарантією незалежності суддів є незмінюваність суддів протягом строку перебування на посаді, що повинно розглядатися в цілому як безпосередня умова їх незалежності (Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства, п. 80) [19].

Проте не слід забувати про те, що саме незмінюваність суддів дозволяє розростатися корупційним зв'язкам, впливу ззовні від можновладців та політичних фігур у суспільстві та поширенню «телефонного права» всередині суддівської гілки влади. Тому ці принципи повинні бути збалансованими, а в у руках тих, хто має досить низький рівень правосвідомості та правової культури, ці гарантії перетворюються із засобів забезпечення справедливого суду на спосіб захисту власних інтересів за рахунок службового становища.

Ще однією не менш важливою гарантією є безсторонність судді, що визначається суб'єктивним та об'єктивними критеріями. До суб'єктивних чинників належать особисті переконання, погляди та принципи, морально-етична поведінка, тощо. Об'єктивний критерій визначається забезпеченням судом та його складом відсутності будь-яких сумнівів у його безсторонності. Як правило, це свідчить про можливу наявність корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією, в діяльності суддів під час здійснення правосуддя.

Найпоширенішим видом корупційних проявів є саме наявність конфлікту інтересів. Для усунення виявлених такого роду правопорушень здійснюють відвід та самовідвід. Саме про це і свідчить рішення Ради суддів України № 46 від 07 вересня 2017 «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів» [20], де значиться, що саме притягнення судді до адміністративної відповідальності за порушення правил відводу або самовідводу у зв'язку з конфліктом інтересів у розгляді певних справ містить ознаки втручання у діяльність судді щодо здійснення правосуддя.

Тільки сукупність таких ознак, як професіоналізм, незалежність та неупередженість суддів є неодмінною гарантією справедливого вирішення судових спорів.

До організаційних гарантій, як правило, належать: 1) автономія судової системи; особливий правовий статус суддів; особливий порядок фінансування судів; належне матеріально-технічне та

соціальне; ієрархічна побудова суддівського корпусу на принципах незмінюваності, рівності, неупередженості, гласності та справедливості.

Принцип незалежності також гарантується заборонаю та обмеженнями встановленими Законом України «Про запобігання корупції», зокрема суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, а також суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках. Перебуваючи на посаді, суддя не може бути кандидатом на виборні посади в органах державної влади (крім судової) та органах місцевого самоврядування, а також брати участь у передвиборчій агітації [21].

Процесуальні гарантії є різновидом правових гарантій. Процесуальні гарантії в першу чергу виступають сукупністю кримінальних процесуальних засобів і способів для забезпечення функцій правосуддя. Процесуальні гарантії забезпечують незалежність суддів при розгляді судових справ. Як правило, до процесуальних гарантій професійної діяльності суддів відносять особливу процедуру здійснення правосуддя (процесуальна форма); таємниця нарадчої кімнати; право судді на окрему думку; рівність прав членів суддівської колегії, порядок притягнення до юридичної відповідальності суддів, тощо.

Особливий порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності, на нашу думку, викликає занепокоєння та потребує змін у законодавстві. Зокрема, головним суб'єктом дисциплінарного провадження виступає Вища рада правосуддя (далі – ВРП), що є арбітром у вирішенні справ. ВРП складається з двадцяти одного члена, з яких десятьох – обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ [22]. За рахунок такого роду набору ВРП відбувається маніпулятивний вплив на суддів задля вирішення справ на власну користь, а також сприяти у прийнятті/неприйнятті тих чи інших рішень. ВРП має досить широкий спектр дискреційних повноважень, що дозволяє впливати як ззовні, так і зсередини на суддівський інститут.

Наведемо декілька прикладів дискреції, що впливає з повноважень ВРП. 1) не визначено **строки** здійснення попередньої перевірки дисци-

плінарних скарг та вирішення палатами питання про відкриття проваджень за скаргами у своєму регламенті; 2) відсутність чіткої регламентації **строків** розгляду скарг; 3) відсутня відкрита демонстрація процедури засідання дисциплінарних палат; 4) **залишати без розгляду скарги громадян** на порушення суддів в деклараціях добросовісності та майнових деклараціях. У разі необхідності отримання додаткової інформації щодо таких проступків у інших державних органів – самостійно витребувати її у межах відкритих дисциплінарних проваджень.

Статистична інформація свідчить про те, що 5952 випадках члени ВРП ухвалили рішення про повернення дисциплінарних скарг заявнику, ще 192 скарги повернули дисциплінарні палати ВРП. Таким чином, розгляд 78% усіх дисциплінарних скарг щодо суддів у 2017 році завершився на етапі попередньої перевірки. У 2018 році ВРП розглянула 28 скарг суддів на рішення дисциплінарних палат, у 13 з яких задовольнила скарги суддів повністю або частково. З них у 11 випадках ВРП закрила дисциплінарне провадження щодо суддів, ще у 2 випадках – пом'якшила дисциплінарне стягнення [23]. Такі показники свідчать про досить низький рівень ефективності розгляду дисциплінарних скарг, які були розглянуті або на користь суддів або взагалі закриті.

Чітко встановлені строки внесення апеляції або касаційної скарги також сприяють утвердженню незалежності суддів. Важливим є положення процесуального законодавства, згідно з яким протягом строку, встановленого для подання апеляції, справа ніким не може бути витребувана із суду, а суд зобов'язаний надати сторонам, за їх клопотанням, можливість ознайомитися з матеріалами справи. Ця заборона поширюється на всі державні та інші органи, службових осіб, у тому числі на органи влади і суди вищого рівня.

Отже, поряд з організаційно-правовими нормами, що гарантують суддівську незалежність, процесуальні норми конкретизують становище суддів безпосередньо на різних стадіях розгляду справи. Процесуальні норми, створюючи для всіх учасників процесу рівні умови, водночас, сприяють тому, щоб судді не зазнавали зовнішнього тиску, виконуючи свій професійний обов'язок.

Що стосується імунітету, то це виступає ще однією гарантією незалежності судді. Відповідно до положень ст. 49 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» суддя може бути тимчасово відсторонений від здійснення правосуддя на строк не більше двох місяців у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора або його заступника в порядку, встановленому законом. Рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя ухвалюється Вищою радою правосуддя.

Особливим є також порядок кримінального провадження стосовно судді при здійсненні ними правосуддя. Письмове повідомлення зазначених осіб про підозру у вчиненні кримінального правопорушення здійснюється виключно Генеральним прокурором України або його заступником. Також виключне право надання згоди на затримання професійного судді або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту до ухвалення обвинувального вироку судом надано Верховній Раді України. Відповідно до ч. 3 ст. 154 КПК відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованого клопотання виключно Генерального прокурора України.

Виникає логічне запитання: чи повинна Вища рада правосуддя знати про факт затримання судді й чи повинна вона у кожному випадку санкціонувати тримання судді під вартою та його арешт. Для гарантування правого статусу судді будуть створені додаткові умови його незалежності про факт затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину слід невідкладно інформувати ВРП, що репрезентуватиме обмежений імунітет судді.

Додаткові гарантії, встановлені у ст. 482 КПК України, щодо звільнення судді в разі досягнення мети його затримання, спрямовані на забезпечення гарантій його незалежності. Системне тлумачення статей 29 і 126 КУ і вищенаведених приписів КПК України дозволяють стверджувати, що затримання судді, як короткостроковий запобіжний захід, є можливим без дозволу суду й ВРП під час або відразу ж після вчинення суддею тяжкого або особливо тяжкого злочину й не може тривати більше 72-х годин. Після спливу цього строку й у всіх інших випадках затримання, тримання судді під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, повинно здійснюватись у встановленому КПК України порядку й за наявності згоди ВРП.

Підкреслимо, що Вища рада юстиції висловила власну позицію щодо цього питання в її рішенні від 16 січня 2017 р. № 15/0/15-17 Здійснивши системне тлумачення вищенаведених положень Конституції України й КПК України, вона встановила, що застосування до судді запобіжного заходу у виді тримання під вартою чи під домашнім арештом й у випадках, коли суддю затримано під час або відразу ж після вчинення ним тяжкого або особливо тяжкого злочину, до винесення обвинувального вироку судом без згоди Вищої ради правосуддя є грубим порушенням конституційних гарантій недоторканності судді [24].

Такий особливий порядок притягнення до кримінальної відповідальності судді свідчить про спе-

цифічність відношення до суддів як представників судової влади. Що обумовлено їх виключним положенням. Таке відношення дозволяє маніпулювати думкою членів ВРП на розсуд тих осіб, що приймають рішення про притягнення суддів до кримінальної відповідальності.

Як стверджує І.В. Бабій [25] недоторканність судді повинна бути не особистим привілеєм громадянина, що обіймає посаду судді, а шляхом до захисту його професійної діяльності. Зважаючи на окреслену проблематику правових гарантій діяльності судді варто внести законодавчі корективи в частині притягнення до кримінальної відповідальності суддів.

Відповідно до законодавчих конструкцій судді є недоторканими, виключним правом зняття імунітету володіє лише ВРП. Саме без згоди останнього суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку суду, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Крім того, таке затримання може бути обумовлено лише наявністю сукупності певних чинників, за умови, якщо таке затримання є необхідним для попередження вчинення злочину, відвернення чи попередження наслідків злочину або забезпечення збереження доказів цього злочину. Тому гарантії для суддів є досить широкими та подекуди можуть переходити з категорій способу захисту прав осіб в категорію захисту особистих інтересів осіб, які здійснюють функцію правосуддя. Ми пропонуємо внести зміни у Закон України «Про судоустрій та статус суддів», зокрема викласти ч. 2 ст. 49 «Недоторканність та імунітет судді» в такій редакції:

Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи, за винятком

1) якщо Вищою радою правосуддя надано згоду на затримання судді у зв'язку з таким діянням;

2) затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;

3) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;

4) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Так, жоден представник суддівського корпусу не може бути притягнений до адміністративної

та кримінальної відповідальності без дотримання спеціальних процедур. Окремий порядок також існує і стосовно дисциплінарної відповідальності.

Заслугує підтримки і позиція О.Б. Абросимової, яка розрізняє з одного боку інституціональні, а з другого – функціональні гарантії незалежності суддів [26]. Судова влада як одна із гілок влади забезпечена низкою гарантій, що формують ореол незалежності в системі органів державної влади.

Вважаємо, що під функціонально-організаційними гарантіями варто розуміти встановлений процедурно-процесуальний порядок добору кандидатів на державну посаду державної служби, порядку проходження суддею державної служби (присвоєння кваліфікаційних класів, порядок і підстави притягнення до відповідальності, зупинення та припинення повноважень судді і т.д.), порядок і підстави притягнення до адміністративної та кримінальної відповідальності, здійснення дисциплінарного провадження, застосування спеціальних засобів та способів необхідних для реалізації суддями функцій правосуддя.

Важливим фактором, що сприяє реалізації гарантій незалежності судді є спеціальне навчання, що проходить кожен суддя для того, щоб зайняти відповідну посаду. Претендент на посаду судді проходить відбірковий іспит, а також спеціальну підготовку та складенні кваліфікаційного іспиту.

Одним із головних корупційних ризиків у відборі суддів є саме повноваження Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (далі – ВККСУ), що зобов'язана забезпечити прозорість відбіркового та кваліфікаційного іспитів.

Завдяки відбіркового іспиту здійснюється перевірка рівня загальних теоретичних знань кандидата на посаду судді у сфері права, володіння ним державною мовою, особистих морально-психологічних якостей кандидата.

ВККСУ в межах власного розсуду забезпечує перевірку робіт і визначає з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад прохідний бал, таким чином користуючись дискреційними повноваженнями особи з комісії мають змогу користуватися власними правами та вирішувати чи добротесний той чи інший кандидат на посаду судді.

Спеціальна підготовка кандидата на посаду судді включає теоретичну та практичну підготовку судді в Національній школі суддів України (ст. 77). Ще одним етапом на шляху підготовки суддів для входження на посаду є проходження спеціального кваліфікаційного іспиту (ст. 78) [21].

Сутність кваліфікаційного іспиту полягає у тому, що останній покликаний у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, у тому числі отриманого за результатами спеціальної підготовки, а також ступеня його здатності здійснювати правосуддя.

Кваліфікаційний іспит проводиться шляхом складення кандидатом на посаду судді письмового анонімного тестування та виконання анонімно письмового практичного завдання з метою виявлення рівня знань, практичних навичок та умінь у застосуванні закону та веденні судового засідання [21].

Кваліфікаційне оцінювання проходить в декілька етапів: 1) екзамен 2) співбесіда. Екзамен передбачає перевірку знань кандидата на посаду в частині перевірки необхідних знань у сфері прав, оцінку професійних юридичних навичок і компетенцій. Меншу увагу приділяють саме доброчесності суддів оцінки їх соціальних та психологічних навичок. Перший етап фактично включає в себе дві окремі процедури – тести множинного вибору (МСТQ; анонімно тестування) та розгляд справи. Наступний етап передбачає психологічне тестування, вивчення інформації, отриманої із зовнішніх джерел та відповідно інтерв'ювання з кандидатом.

Недостатню кількість уваги сьогодні приділяють саме морально-етичному аспекту підготовки суддів, а також безпосередньо психологічній готовності кандидатів на посаду судді до виконання функцій правосуддя. Досить часто особи, які мають належний рівень професійних навичок, не відповідають з точки зору моральної готовності до виконання майбутніх функцій в силу відсутності моральних чеснот, принципів, заангажованості політичних поглядів та корумпованих зв'язків, що є поширеним явищем сьогодення, оскільки більшість суддів походять з так званих «суддівських династій» або шляхом дружніх зв'язків отримали можливість зайняти відповідні посади. Такий шлях досягнення суддівської посади веде до узурпації та повністю тотальному контролю суддів, що призводить до маніпулювання функцією правосуддя.

Тому при відборі кандидатів на посади суддів як гарантії незалежності вважаємо за необхідне посилити способи відбору кандидатів на посади суддів. Тому варто запропонувати як один із способів добору на посади ефективний метод, що активно використовується у Нідерландах [27]. Атестація суддів здійснюється завдяки методу інтерв'ю, тобто судове засідання здійснюється в присутності інших представників суддівської гілки влади 1) інші судді,

2) психолог або 3) старший суддя з апеляційного суду. Такого роду пробні засідання записуються на відео- та аудіозапис. Інтерв'ю (дидактична) полягала у спостереженні за тим, як суддя, що оцінюється самостійно вирішує судові справи в умовах реального часу, моделюючи таким чином ситуацію.

Отже, за цих умов важливе значення відіграє психолог, який аналізує недоліки поведіння

суддів під час судових засідань, тому в цих умовах інтервізія та супервізія як методи удосконалення процесу відбору та удосконалення організації суддівської самоврядування.

Ми пропонуємо розробити методичні рекомендації з використання методів супервізії та інтервізії як заходів з удосконалення професійної діяльності суддів.

Завдяки методам практичного навчання супервізії та інтервізії визначаються моделі аналізу професійної підготовки суддів і здійснення компетентного розв'язання ситуацій, що виникають у взаємодії практичного психолога.

Ключовими аспектами використання супервізії є підвищення рівня професійної підготовки суддів завдяки використанню допомоги спостерігачів-експертів ззовні. Функція супервізії охоплює 1) освітницьку (дидактичну (теоретичну)), що включає розширення професійних знань, розвиток професійних умінь, навичок; 2) підтримуючу, що включає підвищення рівня моральної стійкості до негативного психологічного впливу, який відбувається під час судових слухань з боку усіх учасників судового розгляду.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна прийти до висновку, що гарантії професійної діяльності суддів можна виокремити у такі групи: 1) норми, закріплюють організацію і порядок формування суддівського корпусу з метою визначення місця в системі державної влади (функціонально-організаційні гарантії); 2) норми, що регулюють статус судді: його незмінюваність, недоторканність, несумісність суддівської посади з іншими посадами та видами діяльності; 3) норми, що встановлюють матеріальне та соціальне забезпечення суддів; 4) процесуальні гарантії: інститути відсторонення судді від участі в розгляді справи, таємниці наради суддів, особливої думки судді; 5) норми-гарантії, що забезпечують захист професійної діяльності суддів від втручання ззовні та притягнення до певного виду юридичної відповідальності за таке втручання; 6) норми, що забезпечують індивідуальну (внутрішню) незалежність судді.

Література

1. Єгорова В.С. Гарантії діяльності суддів загальної юрисдикції. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/123433-263005-1-SM.pdf>.
2. Большой словарь иностранных слов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.onlinedics.ru/slovar/inyaz/g/garantija.html>
3. Петрик О.Л. Державне регулювання гарантій науково-педагогічних працівників і механізми їх реалізації: дис. ... канд. юрид. наук: 25.00.02. Чернівці, 2015. 208 с.
4. Стройкова А. С. Гарантии прав обвиняемого на предварительном следствии: дисс. ... канд. юрид. наук / А. С. Стройкова. – Ростов-на-Дону, 2005. – 129 с.
5. Кучинский В. А. Личность, свобода, право / В. А. Кучинский. – М. : Юрид. лит., 1978. – 180 с.
6. Терехин В. А. Самостоятельность судебной власти и независимость судей как гарантия прав граждан / В. А. Терехин // Государство и право. – 2001. – № 8. – С. 42–50. 4.
7. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1996. – 80 с.
8. Гуренко М.Н. Основы конституционного права: учеб. пособ. К.: Логос, 2000. 303 с.
9. Конституція України : від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Борко А. Л. Правові гарантії професійної діяльності суддів в Україні / А. Л. Борко // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 24-30. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_4_6
11. Радутная Н. О независимости судей // Соц. законность. – 1989. – № 11. – С. 9.
12. Мартынич Е.Г. Особое мнение судьи по уголовному делу. – Кишинев, 1981. – С. 48.
13. Єгорова В. С. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Єгорова Валентина Сергіївна; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2008. – 17 с.
14. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник / За заг. ред. В. Л. Федоренка. – 4-те вид., перероб. і доопр. – К. : Видавництво Ліра-К, 2012. – С. 501.
15. Указ України № 276/2015 «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
16. Статистична інформація щодо втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя. Реєстр повідомлень. URL : http://www.vru.gov.ua/add_text/203
17. Рішення «Фіндлі проти Сполученого Королівства» (Findlay v. The United Kingdom), 25.02.1997: [Електронний ресурс]. – European Court of human rights. – search HUDOC case-law. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-100729>.
18. Руководство по статье 6 Конвенции. Право на справедливое судебное разбирательство (уголовно-правовой аспект): [Електронний ресурс]. – Совет Европы / Европейский суд по правам человека. – Режим доступу: www.echr.coe.int (Case-Law-CaseLaw Analysis – Case-Law Guides).
19. Рішення «Кемпбелл і Фелл проти Сполученого Королівства», п. 80 (Campbell and Fell v. The United Kingdom), 28.06.1984: [Електронний ресурс]. – European Court of human rights. – search HUDOC case-law. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-100627>. – Назва з екрана
20. Рішення Ради суддів від 7 вересня 2017 року N 46 «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів» http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS28863.html
21. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2.06. 2016 року. Офіційний сайт ВРУ. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
22. «Про Вищу раду правосуддя»: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 7-8, ст. 50)
23. Дисциплінарна практика ВРП щодо суддів <http://pravo.org.ua/img/books/files/15318389-58practice.pdf>
24. Рішення Вищої ради юстиції висловила власну позицію щодо цього питання в її рішенні від 16 січня 2017 р. № 15/0/15-17 «Про звернення Вищої ради правосуддя» URL <http://www.vru.gov.ua/act/8563>

25. Бабій І. Незалежність судової влади в особі судді-запорука демократичної держави / І. Бабій // Підприємництво, господарство і право. – 05/2007. – N 5. – С. 160-162.

26. Абросимова Е.Б. Судебная власть в Российской Федерации: система и принципы. – М., 2002. С. 54-56.

27. Відбір та оцінювання суддів: звіт групи експертів Георг Става (Австрія) Вілма Ван Бентхем (Нідерланди) Реда Молієне (Литва) https://vkksu.gov.ua/userfiles/Selection_and_Evaluation_of_Judges_UA.pdf.

Анотація

Меденцев М. А. Вітчизняна нормативно-правова база як джерело гарантій діяльності суддів в Україні. – Стаття.

У статті досліджуються гарантії діяльності суддів в Україні. На основі аналізу наукових джерел за обраним напрямом виокремлено гарантії професійної діяльності суддів у такі групи: 1) норми, закріплюють організацію і порядок формування суддівського корпусу з метою визначення місця в системі державної влади (функціонально-організаційні гарантії); 2) норми, що регулюють статус судді: його незмінюваність, недоторканність, несумісність суддівської посади з іншими посадами та видами діяльності; 3) норми, що встановлюють матеріальне та соціальне забезпечення суддів; 4) процесуальні гарантії: інститути відсторонення судді від участі в розгляді справи, таємниці наради суддів, особливої думки судді; 5) норми-гарантії, що забезпечують захист професійної діяльності суддів від втручання ззовні та притягнення до певного виду юридичної відповідальності за таке втручання; 6) норми, що забезпечують індивідуальну (внутрішню) незалежність судді.

Ключові слова: гарантії, судді, діяльність, організаційні, ознаки, класифікація.

Аннотация

Меденцев М. А. Отечественная нормативно-правовая база в качестве источника гарантий деятельности судей в Украине. – Статья.

В статье исследуются гарантии деятельности судей. На основе анализа научных источников по избранному направлению выделены гарантии профессиональной

деятельности судей в следующие группы: 1) нормы, закрепляющие организацию и порядок формирования судейского корпуса с целью определения в системе государственной власти (функционально-организационные гарантии); 2) нормы, регулирующие статус судьи: его несменяемость, неприкосновенность, несовместимость судейской должности с другими должностями и видами деятельности; 3) нормы, устанавливающие материальное и социальное обеспечение судей; 4) процессуальные гарантии: институты отстранения судьи от участия в рассмотрении дела, тайне совещания судей, особого мнения судьи; 5) нормы-гарантии, обеспечивающие защиту профессиональной деятельности судей от вмешательства извне и привлечения к определенному виду юридической ответственности за такое вмешательство; 6) нормы, обеспечивающие индивидуальную (внутреннюю) независимость судьи.

Ключевые слова: гарантии, судьи, деятельность, организационные, признаки, классификация.

Summary

Medentsev M. A. Domestic legal framework as a source of guarantees for judges in Ukraine. – Article.

The article examines the guarantees of the activities of judges. Based on the analysis of scientific sources in the chosen direction, the guarantees of the professional activities of judges are highlighted in the following groups: 1) the norms fixing the organization and order of formation of the judiciary with a view to determining in the system of state power (functional and organizational guarantees); 2) the rules governing the status of a judge: his irremovability, immunity, incompatibility of a judicial post with other posts and activities; 3) norms establishing the material and social security of judges; 4) procedural guarantees: institutions for the removal of a judge from participation in the consideration of a case, the secrecy of a meeting of judges, and the dissenting opinion of a judge; 5) norms-guarantees ensuring the protection of the professional activities of judges from outside interference and bringing to a certain type of legal responsibility for such interference; 6) norms ensuring the individual (internal) independence of a judge.

Key words: guarantees, judges, activities, organizational, attributes, classification.